

عنوان :

نقش اخلاقی دعا در جلوگیری از فساد اجتماعی

گردآورنده: صدیقه خدادادی

مدرسه علمیه زینبیه سلام الله علیها شهرستان فارس

استان چهارمحال و بختیاری

چکیده :

دعا به معنی اجابت فرمودن؛ پذیرفتن، قبول کردن است. دعا اخلاق را تغییر می‌دهد و از سوءخلق به حسن خلق منتهی میکند، دعا سبب آزادی دل از بت و بت پرستی میشود، دعا روح را تلطیف و انسان را به احسان و نیکی به دیگران میکشاند، بشر در طول تاریخ، به این حقیقت اذعان کرده است که با دعا و درخواست از خداوند، ناهمواری‌ها هموار و مشکلات و نابسامانی‌ها مرتفع می‌شوند. در تعالیم اسلامی نیز آمده است که عده ای وقتی در سختی‌ها، از همه اسباب مادی قطع امید کردند، متوجه وجودی ماورای طبیعت می‌شوند. (یونس / ۲۲؛ عنکبوت / ۶۵؛ لقمان / ۳۲)

ازجمله مصادیق فساد اجتماعی را می‌توان در داستان‌های قرآنی و تاریخ بررسی کرد و داستان قوم لوط، نوح و... را نمونه‌های فساد در جامعه دانست.

عوامل فساد و انحرافات اجتماعی را می‌توانیم:

۱. ضعف و ناکارآمدی نظام خانواده؛

۲. ناکارآمدی نظام آموزش و پرورش؛

۳. هجمه فرهنگی

۴. ضعف دولت‌ها، در مقابله با انواع فساد؛

۵. عدم توجه به نیازهای جوانان؛

در نتیجه در این تحقیق با روش کتابخانه‌ای به بررسی نقش اخلاقی دعا در جلوگیری از فساد اجتماعی می‌پردازیم.

کلیدواژه‌ها:

نقش، اخلاقی، دعا، جلوگیری، فساد، اجتماعی.

دعا و نیایش، توسلی عاشقانه و پیوند موجودی بسیار ضعیف و کوچک به موجودی بی نهایت بزرگ و با عظمت است. دعا نشانه خشوع جان در برابر جانان و اظهار نیاز به پیشگاه حضرت بی نیاز است. دعا حقیقتی است که میدان حضور آن تمامی پدیده ها و همه ممکنات است چرا که مجموعه آفرینش رو به سوی ذات احدیت دارند.

عاشقان با نیایش خود بر گرد حریم دوست پرواز می کنند و بر شاخسار یاد محبوب و نجوا با او، آشیان می گیرند و در سایه سار نیایش به سکون و اطمینان می رسند!

درفرنگ اسلامی دعا وراز و نیاز با خداوند از اهم واجبات و مورد تاکید فراوان از زمان خلقت بشر وداستان آدم و حوا تا کنون می باشد و نقش بسزایی بر سرنوشت فرد و اجتماع می گذارد، دعا در تربیت انسان نقش بسزایی دارد که از جنبه های مختلفی مورد بررسی قرار می گیرد و یکی از آنها بعد اخلاقی دعاست که در آن دعا کننده باید توجه خود را از غیر خدا قطع نموده و حدوث نیت را لحاظ کند و همچنین از صفات رذیله کنده شود و برای کمال به صفات پسندیده آراسته شود.

با توجه به اثر تربیتی دعا اما ملاحظه می شود که توجه به آن در جامعه کمرنگ شده است، نشانه ی معنویت گریزی و کم رنگ شدن باورهای دینی است. و در نتیجه وقتی معنویات در یک جامعه کم میشود و موجب فسادهای اجتماعی، کج روی های رفتاری و نا بهنجاری می شود. پس دعا یکی از مواردی است که موجب تقویت معنویات در انسان می شود و از فساد جلوگیری میکند.

این تحقیق که به صورت گروهی با استفاده از روش کتابخانه ای مورد بررسی گرفته به پرسش هایی از قبیل: بررسی مفهوم دعا؟ شناخت مصادیق فساد اجتماعی در جامعه؟ کارکردهای اخلاقی دعا؟ و در نهایت نقش اخلاقی دعا در جلوگیری از فساد اجتماعی، پاسخ می دهد.

فصل اول: بررسی مفهوم و کارکردهای اخلاقی دعا

بخش اول: بررسی مفهوم دعا

الف: دعا در لغت و اصطلاح

دعا در لغت : به معنی اجابت فرمودن؛ پذیرفتن، قبول کردن است.^۱

دعاء : خواندن، جمله های ماثور از پیامبران و امامان در اوقات معین برای طلب آمرزش و برآورده شدن حاجات.^۲

دعا اصطلاح: همچنین باید دقت کرد که لغات استفاده شده در قرآن و احادیث، در چه مواردی به کار برده شده اند. چرا که گاهی واژه ها در لغت عرب معنایی خاص و در اصطلاح اسلام در قرآن و احادیث، برای معنایی دیگر به کار برده می شوند. به عنوان مثال کلمه ی «صلاه» در لغت عرب به معنای دعا و در اصطلاح قرآن و احادیث به معنای «نماز» به کار برده می شود.^۳

در اصطلاح شرعی دعا به درگاه خداوند است به نحوی خاص مثلاً: برای نزول باران.^۴

بخش دوم: کارکردهای اخلاقی دعا

الها مرا توفیق ده که تو را در هنگام خوشحالی و آسایش از روی اخلاق بخوانم مثل کسی که مصیبتی بر او وارد شده و مضطر و درمانده است و از روی اخلاق دعا می کند که به تحقیق تو ستوده و با عظمتی مصیبت به چیزی گفته می شود که به نعمتی از نعمت های الهی مثل سلامتی و جان انسان های مربوط به ما و یا اموالشان صدمه و آسیب می رسد. در این نوع موارد چیزی که مصیبت را التیام می بخشد مدد گرفتن از

^۱ علی اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۲۵، ناشر سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۴۱، ص ۳۷۴۹.

^۲ محمد، معین، فرهنگ فارسی معین خ-ق، ج ۲، انتشارات نامن، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۰۹۳.

^۳ حیدر، تربیتی کربلایی، پرسشها و پاسخها: در موضوعات جبر، عصمت پیامبران، علم و عصمت اهل بیت علیه، ناشر حبیب، ۱۳۹۱، ص ۱۷.

^۴ رسول، ملکیان اصفهانی، علم مفاهیم شناسی در قرآن، ج ۲۷، ناشر مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۴، ص ۱۱۱۹۲.

پروردگار صبر و شکیبایی است. آدم مصیبت دیده وقتی ارتقاء و تعالی می یابد که در برابر بلاها و مصائب اعتراض نکند و صبر را پیشه خویش قرار دهد.^۱

«وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُكْتَبُونَ» و اهل صبر را مژده ده همان کسانی که وقتی دچار مصیبتی می شوند می گویند ما متعلق به خدایم و به سوی او باز می گردیم اینان مردمی هستند که لطف و رحمت خدا و درود الهی بر آنهاست و اینان همان هدایت یافته گانند.^۲

دعا اخلاق را تغییر میدهد و از سوءخلق به حسن خلق منتهی میکند، دعا سبب آزادی دل از بت و بت پرستی میشود، دعا روح را تلطیف و انسان را به احسان و نیکی به دیگران میکشاند، دعا تکبر و منیت را علاج کرده روح تواضع و فروتنی و خشوع و خضوع را در انسان زنده میکند، دعا دوران هجر از محبوب را پایان میدهد، و روی وصال را مینمایاند انسان وقتی مصمم بر دعا میشود، و بخواهد با معرفت به این حقیقت در مقام اجرایش برآید چارهای جز این نمی بیند که به حکم مستجاب کننده دعا به تصفیه خود برآید، و وارد حوزه پاکی و طهارت باطن و ظاهر شود، و خلاصه در مرحله عمل به احکام الهی و جبران گذشته برآید، تا دعاکننده مقبولی گردد. فیض در کتاب با ارزش «محجه البیضاء» روایت میکند: در روزگار داود، مردم را قحطی گرفت و بلای کمبود ارزاق به آنان رسید، سه نفر از آگاهان و علمای امت را انتخاب کرد تا به صحرا رفته، شاید به واسطه آنان جامعه قحطی زده از عنایت حق و باران رحمت حضرت ربّ بهره مند شوند. یکی از آنان گفت: خداوندا در تورات از ما خواستهای تا از آنان که به ما ستم کردند گذشت کنیم، خدایا ما بر اثر گناه و معصیت به خود ستم کرده ایم از ما گذشت کن. آگاه دوم گفت: خداوندا تو در تورات از ما خواستهای بردگان خود را آزاد کنیم، هم اکنون ما بردگان قحطیزده تو و بندگان دچار بلائیم ما را از این شدت و محنت رهائی ده. دانشمند سوم گفت: خداوندا تو در تورات از ما خواستهای که افتادگان و مسکینان را از درب خانه خود طرد نمائید، خداوندا اکنون ما افتادگان و مسکینان در پیشگاه تو ایستاده ایم، دعای ما را رد مکن، با توجه به این سه حقیقت که از حسنات اخلاقی است و از شرایط استجاب دعا باران نازل شد و مردم از بلای قحطی نجات یافتند.^۳

به هر حال بشر در طول تاریخ، به این حقیقت اذعان کرده است که با دعا و درخواست از خداوند، ناهمواری ها هموار و مشکلات و نابسامانی ها مرتفع می شوند. در تعالیم اسلامی نیز آمده است که عده ای وقتی در

^۱ کاظم، ارفع، حدیث بندگی، ناشر فیض کاشانی، ۱۳۸۸، بی تا، ص ۷۶۰.

^۲ بقره (۲) آیه ۱۵۵-۱۵۷

^۳ حسین، انصاریان، تفسیر حکیم، ج ۵، ناشر دار العرفان، ۱۳۹۳، ص -۳۷۱۳۷۰.

قبل از درمان هر بیماری ابتدا باید عامل یا عوامل آن بیماری را شناخت. علمای اخلاق عامل اصلی انحرافات اخلاقی (و فساد اجتماعی) را هوای نفس میدانند. همین نفس که اگر رها شود زمینه فعالیت‌های شیطان است و اگر در پرتو عقل و شرع قرار گیرد تا مقام رسیدن به الطاف خاص الهی پیش میرود، یعنی از حالت نفس اماره به نفس مطمئنه میرسد و در این حال خطاب «یا ایها النفس المطمئنه» به او میشود این که در آموزشهای دینی ابتدا بحث اصول دین میشود، برای این است که چهارچوب فکری انسانی که میخواهد در راه بندگی خدا حرکت کند معلوم گردد و هدف زندگی را بشناسد. وقتی هدف را شناخت و نیز به جایگاه خود در عالم هستی به عنوان موجودی با استعدادهای فراوان و ظرفیت رشد و تکامل تا بینهایت پی برد امیال و غرایز و آرزوها را در راه نیل به اهداف مقدس به کار میگیرد و وقتی نفس تربیت دینی یافت شیطان او را به انحراف نمیتواند بکشانند البته چون حق تعالی که خالق انسان است میداند که غرایز او را به انحطاط میکشاند، راههای صحیح ارضای آنها را مقرر فرموده تا در سرایشی سقوط قرار نگیرد.^۱

دعا سبب توجه به خداوند، دوری از رذایل اخلاقی، ایمان قلبی می شود، دعا بازدارنده وجدانی وفطری جهت جلوگیری از خطا در فکر و عمل است تا انسان خود را شاهد و ناظر در برابر رب متعال بداند و گناه نکند و صبر و تلاش و صفات پسندیده را بانیروی الهی تقویت کند و دستور العمل های اسلام برای تقویت همین تعالیم اخلاقی است که در قالب دعا برای انسان ها تجویز شده مانند صحیفه سجاده و منابع دیگر که نکات اخلاقی را این چنین به ما تجویز می کنند.

بعثت پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) را باید نقطه آغازی بر زدودن احکام و عادات حاکم بر دوره جاهلیت دانست. روایت مشهور رسول خدا (صلی الله علیه و آله) که در آن دلیل بعثت خویش را تمام کردن مکارم اخلاق عنوان کرده‌اند، بیانگر وجود دستور العمل‌هایی در تعالیم اخلاقی اسلام برای پایان دادن به آداب و سنن جاهلی است. خداوند متعال هدف از برانگیختن پیامبرش را انجام اموری چون تلاوت آیات الهی، تزکیه، تعلیم کتاب و حکمت به انسان‌ها دانسته است، چنان‌که می‌فرماید: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ...﴾ خداوند بر مؤمنان منت نهاد [و نعمت بزرگی بخشید] هنگامی که در میان آنها پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آنها بخواند و آنها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد... ﴿﴾ بر این اساس، تعلیم حکمت از جمله اموری است که بر عهده پیامبر اکرم (صلی الله

^۱ پایگاه اطلاع رسانی حسین انصاریان، دی ۱۳۹۷، ERFAN.IR، ۲۰۰۳ - Copyright ©
^۲ آل عمران (۳) آیه ۴

علیه وآله) بوده است. با عنایت به تعالیم اخلاقی بیان شده در سوره‌های لقمان و اسرئیل از آن به نام «حکمت» یاد شده است، علم اخلاق را می‌توان بخشی از حکمت دانست که از آن به حکمت عملی تعبیر می‌شود.^۱

---

^۱ محمد شعبانپور؛ زهرا بشارتی، استادیار دانشگاه علامه طباطبایی، کارشناس ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، تحقیق راهکارهای اخلاقی مقابلۀ با مؤلفه‌های جاهلیت در جوامع مدرن (با تکیه بر قرآن و دعای مکارم‌الأخلاق)، شناسنامه علمی شماره، دوره ۴، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۹۲، ص ۶۸.

نتیجه گیری:

در نتیجه دعا سبب ایجاد مانعی در برابر هوا و هوس می شود ، دعا توجه انسان را از مظاهر پست دنیوی به اهداف والا سوق می دهد، دعا انسان را دارای شاخصه اخلاقی و حدود می کند، دعا زمینه رشد فکر و زمینه عمل صالح را رهنمود شده چراغی برای هدایت بشر است دعا مضامین اخلاقی را حمل می کند و انسان را به سوی سعادت می کشاند دعا همان است که مونس انسان در خوشی و غم است دعا راه است برای رسیدن به سر منزل پس دعا را باید در سیره ائمه دید و نمونه بارز آن را در اعمال بزرگان ما باید جستجو کرد.

منابع و ماخذ

*قرآن کریم

۱. آشتیانی، محمد رضا، شرح نهج البلاغه آشتیانی، ناشر مدرسه الامام علی بن ابی طالب (علیه السلام) بی تا.
۲. ارفع، کاظم، حدیث بندگی، ناشر فیض کاشانی، ۱۳۸۸، بی تا.
۳. انصاریان، حسین، تفسیر حکیم، ج ۵، ناشر دار العرفان، ۱۳۹۳.
۴. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، ج ۲۵، ناشر سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۴۱.
۵. تربتی کربلایی، حیدر، پرسشها و پاسخها: در موضوعات جبر، عصمت پیامبران، علم و عصمت اهل بیت علیه، ناشر حبیب، ۱۳۹۱.
۶. شعبانپور، محمد، زهرا بشارتی، استادیار دانشگاه علامه طباطبایی، کارشناس ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، تحقیق راهکارهای اخلاقی مقابله با مؤلفه‌های جاهلیت در جوامع مُدرن (با تکیه بر قرآن و دعای مکارم‌الأخلاق)، شناسنامه علمی شماره، دوره ۴، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۹۲.
۷. شاکری موحد، محمدرضا، امامان شیعه علیهم السلام و حکومت‌ها، ناشر زائر - آستانه مقدسه قم، ۱۳۹۰.
۸. فقیه ایمانی، مهدی، شناخت امام راه رهایی از مرگ جاهلی، ناشر عطرت، ۱۳۸۶.
۹. فقیه امامی، مهدی، تفسیر قرآن کریم سوره بقره، ج ۲، ناشر مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۲.
۱۰. ملکیان اصفهانی، رسول، علم مفاهیم شناسی در قرآن، ج ۲۷، ناشر مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۴.
۱۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین خ-ق، ج ۲، انتشارات نامن، تهران، ۱۳۸۴.

۱۲. مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات، قم، مهمترین عامل فساد در جامعه چیست؟ فساد از چه نشأت می‌گیرد؟ اندیشه قم، ۱۳۹۷

۱۳. یوسف زاده، غلامرضا، سطوح روایت در قصه های قرآن، ناشر مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۲.

۱۴. پایگاه اطلاع رسانی حسین انصاریان، دی ۱۳۹۷، ERFAN.IR - 2019 - 2003 Copyright ©